

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 11 februari 1930 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående stadgande av förbud i vissa fall mot värnpliktigas skiljande från arbete eller tjänst m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 47, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr Öhman m. fl. hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till regeringen begära framläggandet av förslag till lag, varigenom fastställes förbud i vissa fall mot värnpliktigas skiljande från det arbete eller den tjänst de vid inkallandet till värnpliktstjänstgöring inneha, och att full gottgörelse genom statens försorg lämnas i de fall värnpliktiga vållas förluster genom mistad eller försämrad arbetsanställning på grund av fullgörande av värnpliktstjänstgöring.

Motionen. Till stöd för sin hemställan hava motionärerna anfört bland annat följande:

Många värnpliktiga förlora eller få försämrad arbetsanställning på grund av värnpliktstjänstgöring. Värnpliktstjänstgöringen medför i övrigt så stora uppoffringar av den värnpliktige, att det borde framstå såsom något alldeles självklart att samhället, på vars befallning vapenövningen sker, också skulle ha skyldighet att ansvara för att de värnpliktiga efter fullgörandet av sin militärtjänstgöring garanteras återanställning i de platser, som de hade vid inkallandet till militärövningarna, och att i de fall detta icke låter sig göra staten träder emellan för att hålla dem ekonomiskt skadeslösa. — — —

Kravet på ett ingripande från samhällets sida för att skydda den värnpliktiga ungdomen i berörda hänseende är så starkt motiverat av omständigheterna själva, att det icke kan sakligt bestridas. Det måste vara samhällets skyldighet att förhindra, att de värnpliktiga till följd av fullgörandet av av samhället påbjuden militärtjänst kastas ut från de arbetsplatser, som de vid tiden för militärtjänstgöringen inneha.

Men vi bortse ingalunda från den omständigheten, att det kan uppstå fall, där en arbetsköpare trots lagstadgat förbud kan avskeda eller på annat sätt kringgå skyldigheten att i sin tjänst återtaga en värnpliktig efter fullgjord militärtjänst. För dylika fall bör fastslås skyldighet för staten att lämna full gottgörelse till vederbörande för de förluster och lidanden de därigenom vållats. Det är dock på statens befallning som de värnpliktiga ryckas bort från sitt arbete, och det är då också fullt riktigt, att staten som sådan ytterst bär ansvaret.

Äldre rätt. Redan i den numera upphävida legostadgan den 23 november 1833 fanns intagen en bestämmelse om förbud i visst fall mot värnpliktigs skiljande från

anställning. I 51 § stadgades nämligen beträffande lagstätt tjänstehjon av allmänna beväringssmannskapet, att om en sådan person inkallats till tjänstgöring eller vapenövning, som endast varat högst en månad, han skulle vara berättigad att återgå i sin förra tjänst. I 30 § av kungörelsen den 13 november 1860 angående den allmänna beväringen stadgades sedermera, att tjänstehjon eller lärling vore berättigad att efter vapenövning eller tjänstgöring i högst åtta veckor återgå i tjänsten. För ett särskilt tillfälle meddelades ett allmänt stadgande i ämnet. Med hänsyn till 1912 års försöksmobilisering föreskrevs nämligen genom en den 10 juni 1912 utfärdad lag, att om en värnpliktig, som var lagstadd eller annorledes anställd i annans tjänst eller arbete, var borta från sin anställning för fullgörande av skyldigheter, som ålago honom enligt den samtidigt antagna mobiliseringslagen, husbonden eller arbetsgivaren icke finge av sådan anledning skilja den värnpliktige från anställningen.

De nu gällande bestämmelserna i ämnet återfinnas i lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete. Enligt denna lag må värnpliktig, som är anställd »i annans tjänst eller arbete», ej skiljas från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra i värnpliktslagen stadgad övning om högst sextio dagar eller mobiliseringsövning, som kan bli föreskriven i särskild lag. Detta stadgande skall dock ej gälla, där den värnpliktige vid anställandet avsiktligt bibragt husbonden eller arbetsgivaren en oriktig uppfattning om sina värnpliktsförhållanden. I lagen är ytterligare föreskrivet, att om värnpliktig lider skada däri genom att, i strid mot de nu återgivna bestämmelserna, husbonde eller arbetsgivare ej fullgör vad honom till följd av den värnpliktiges anställning i hans tjänst eller arbete åligger, husbonden eller arbetsgivaren skall utgiva ersättning. Avtal, som strider mot lagens bestämmelser, är ogillt.

*Lagen den
16 oktober
1914.*

Till motivering av 1914 års lag anförde föredragande departementschefen vid remiss till lagrådet av förslaget till lagen bland annat följande:

Redan i 51 § av legostadgan den 23 november 1833 har för de arbetsförhållanden stadgan avser den grundsatsen vunnit erkännande, att om en i annans arbete anställd person nödgas någon tid vara borta från arbetet för fullgörande av sin medborgerliga förpliktelse att utbildas för rikets försvar, arbetsgivaren icke får i anledning av den anställdes frånvaro skilja honom från anställningen. Arbetstagaren anses i sådan händelse hava haft laga förfall av ett slag, som kräver särskild hänsyn. Att vapenövas är en av samhället ålagd plikt, som han icke kunnat undandra sig, och hans bortavaro har påkallats av det viktigaste allmänna intresse. Vid sidan av det gagn, han även själv har av vapenövningens fullgörande, måste mer eller mindre väsentliga uppoffringar i personligt och ekonomiskt avseende vara förenade därmed, men givetvis är det önskvärt, att dessa icke bli mera betungande än nödigt är. Avsevärda ekonomiska svårigheter kunna föranledas för den värnpliktige, om han icke efter vapenövningens slut äger att återvända till en anställning, som han vid dess början innehade. Det är därför av stor betydelse för honom, att rätt härtill inom skäligen gränser beredes, och med hänsyn till det allmänna ändamål, för vilket hans verksamhet hos arbetsgivaren avbrytes, synes det vara berättigat att, utöver vad som kan följa av allmänna regler, för dylika fall något inskränka arbetsgivarens befogenhet att entlediga arbetstagaren.

Lagen den 16 oktober 1914 var utarbetad med tanke på den nya härordning, som infördes samma år. Enligt denna blev värnpliktstjänstgöringen i dess helhet förlängd, och vapenövningar blevo förlagda till senare värnpliktsår än dittills varit förhållandet. De värnpliktiga hade att fullgöra dels en första och huvudsaklig tjänstgöring, den s. k. rekrytskolan, dels ock repetitions-, reservtrupp- och landstormsövningar. På grund av respektive övningars längd medförde icke den första tjänstgöringen, men däremot i regel repetitions-, reservtrupp- och landstormsövningarna, rättighet enligt den ifrågavarande lagen till återinträde i förut innehavd anställning.

Enligt den nu gällande värnpliktslagen den 12 juni 1925 är värnpliktstjänstgöringen väsentligt kortare än enligt 1914 års härordning. Alltjämt gäller dock, att den första tjänstgöringen är längre än sextio dagar och alltså ej faller under lagen den 16 oktober 1914. Huvudmassan av de värnpliktiga, nämligen de som tillhöra infanteriet, har i allmänhet att fullgöra en första tjänstgöring om nittio dagar. För värnpliktiga tillhörande specialvapnen ävensom för studenter och likställda samt dem, som uttagits till underbefäl eller fackmän, är den första tjänstgöringen längre. Att märka är för övrigt, att det är vanligt, att de värnpliktiga i omedelbar följd med den i värnpliktslagen föreskrivna första tjänstgöringen fullgöra en repetitionsövning, som vid infanteriet varar tjugufem dagar och vid vissa andra vapenslag något längre. Som några reservtrupp- eller landstormsövningar ej äro föreskrivna i värnpliktslagen, kan den praktiska betydelsen av 1914 års lag numera sägas vara inskränkt till repetitionsövningarna.

Tidigare behandling av frågan om beredande av ökat skydd för värnpliktig mot förlust av arbetsansättning.

Vid 1916 års riksdag väcktes inom båda kamrarna motioner med yrkande, att riksdagen måtte besluta vissa ändringar i 1914 års lag. De föreslagna ändringarna avsågo, dels utsträckande av det i lagen stadgade förbudet mot värnpliktigs skiljande från tjänst till att gälla all tjänstgöring enligt värnpliktslagen, oberoende av tjänstgöringstidens längd, dels ock tydligt angivande, att lagen hade avseende jämväl å värnpliktig anställd i statens eller kommunens tjänst.

I utlåtande över motionerna anförde lagutskottet bland annat följande:

Riksdagen 1916.

Väl innebär denna lag, såsom jämväl framgår av den för densamma åberopade motivering, ett erkännande från statsmakternas sida av grundsatsen att i tjänst eller arbete anställd värnpliktig bör skyddas mot de ekonomiska missförhållanden, som för honom kunna föranledas därigenom, att arbetsgivaren på grund av värnpliktens fullgörande skiljer honom från anställningen, men har av praktiska skäl denna grundsats endast i begränsad mån fått göra sig gällande vid lagbestämmelsens avfattande. Man har nämligen sökt behörigen tillgodose tvenne motsatta intressen: å ena sidan arbetstagarens anspråk att efter fullgjord vapenövning återfå förut innehavd anställning men å andra sidan arbetsgivarens intresse av att arbetstagarens rätt till bibehållande av anställning ej kommer att alltför störande inverka å arbetsgivarens möjligheter att på lämpligt sätt sörja för driftens ostörda fortgång. I förevarande lag har man därför väl tillerkänt arbetstagaren sådan rätt, men ej utsträckt densamma utöver viss kortare tid, bestämd till 60 dagar. Å längre tids krigstjänstövning, som ej ingår under begreppet »i särskild lag föreskriven mobiliseringsövning», äga lagens bestämmelser ej tillämpning.

Efter det utskottet lämnat vissa uppgifter om värnpliktsövningarnas längd samt erinrat, hurusom 1914 års lag ej vore tillämplig beträffande den s. k.

rekrytskolan eller annan i värnpliktslagen stadgad övning av längre varaktighet än sextio dagar, fortsatte utskottet:

Då ju principen om värnpliktigs rätt till bibehållande av anställning vunnit statsmakternas godkännande, måste det enligt utskottets förmenande vara mindre följdriktigt, att dylik rätt förvägras värnpliktig, som underkastats den redan i och för sig ofta ganska kännbara uppoffring, genomgåendet av rekrytskola eller annan längre tjänstgöring innebär, men medges värnpliktig, som fullgjort vapenövning under högst 60 dagar, ehuru hans uppoffring ingalunda varit lika avsevärd. Till stöd härför måste då kunna åberopas, att arbetsgivarens intressen skulle obehörigen åsidosättas, därest han ålades återtaga värnpliktig arbetstagare även efter frånvaro på grund av rekrytskola eller annan längre vapenövning. Härvidlag torde beskaffenheten av det arbete, däri den värnpliktige är anställd, icke sakna betydelse. I industri och hantverk torde i allmänhet ej förefinnas större svårighet att skaffa fullgod vikarie för den bortavarande och även om det i vissa fall för arbetsgivaren skulle vara en uppoffring att nödgas återtaga arbetaren, vill utskottet dock ifrågasätta, huruvida icke härvidlag kan för arbetsgivaren anses föreligga en medborgerlig skyldighet, liksom det för arbetstagaren utgör en medborgerlig plikt att underkasta sig den uppoffring, som värnpliktstjänstgöringen kan innebära. Förevarande spörsmål kräver emellertid en allsidig utredning, som utskottet icke varit i tillfälle företaga. Särskilt torde böra beaktas frågan, huruvida alla arbetsavtal böra i förevarande hänseende likställas. Det kan även ifrågasättas, huruvida det icke vore lämpligt att fastställa en viss minimitid, under vilken löntagaren skall hava varit anställd hos arbetsgivaren före värnpliktstjänstgöringens början, för att han må komma i åtnjutande av förmånen att återfå platsen efter tjänstgöringens slut.

Vad härefter angår motionärens yrkande om sådan ändring i förevarande §, att det i lagtexten tydligt bleve angivet, att med »annans tjänst» jämväl förstås anställning i statens eller kommunens tjänst, bör visserligen enligt utskottets mening, särskilt med hänsyn till den för lagen åberopade motiveringens, icke råda tivvel om, att gällande bestämmelser avse jämväl dylik anställning. Emellertid torde i samband med den av utskottet ifrågasatta utredning, varom ovan nämnts, lämpligen jämväl böra övervägas, huruvida icke ett förtydligande i av motionärerna angiven riktning bör vidtagas.

Utskottet hemställde därefter, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under övervägande, under vilka förutsättningar sådan ändring skulle kunna vidtagas i § 1 av 1914 års lag, att dels värnpliktig tillkommande rätt att efter fullgjord vapenövning återfå sin anställning utsträcktes att gälla även för det fall, att vapenövningens längd överstege sextio dagar, och dels i lagtexten tydligt angåves, att med »annans tjänst» jämväl finge förstås anställning i statens eller kommunens tjänst, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, som av denna utredning kunde föranledas.

Fyra ledamöter av utskottet reserverade sig mot utskottets beslut och avstyrkte motionerna. Utskottets hemställan blev emellertid av riksdagen bifallden, varefter skrivelse i ämnet avläts den 6 maj 1916.

Riksdagens skrivelse remitterades den 23 november 1916 till socialstyrelsen, som den 30 december 1922 avgav utlåtande i ärendet. Däri anförde styrelsen:

Syftet med det av riksdagen i den remitterade skrivelsen ifrågasatta utsträckta skyddet för den enskilde mot risken att genom värnpliktens fullgöran-

de förlora sin anställning torde från allmänt medborgerlig synpunkt otvivelaktigt i och för sig vara förtjänt av beaktande. Undersöker man emellertid närmare, huru föreskrifter till förverkligande av nu berörda syfte i praktiken komme att verka, finner man snart, att spörsmålet ingalunda ligger så klart till och att de ifrågasatta lagstiftningsåtgärderna äro ägnade att ingiva betänkligheter.

Som bekant har tillämpningen av legostadgans föreskrifter alltmera kommit ur bruk även på de områden, där den överhuvud taget kan tillämpas, och regleras numera anställningsvillkoren i övervägande mån av kollektivavtalen, vilka i regel kännetecknas av en påfallande löshet i fråga om anställningens bestånd. Till belysande härav må meddelas följande statistiska siffror, vilka avse 1920 års kollektivavtal.

Uppsägningstiden utgjorde:	Berörda arbetare:
3 veckor eller längre tid	21,729
2 »	62,891
1 vecka eller kortare tid	121,230
Ingen uppsägningstid stipulerad	231,037

Dessa siffror tydliggöra huru lätt en arbetsgivare skulle kunna undandraga sig de skyldigheter i förevarande hänseende, som lagstiftaren kunde ålägga honom. Han hade i regel att endast någon helt kort tid före skyldighetens inträdande uppsäga den anställde. Eller också kunde han, om han nödgats återtaga en arbetare efter fullgjord värnplikt, nästan omedelbart uppsäga och avskeda honom. Den trygghet, som man med förevarande lagstiftningsåtgärd avser att bereda arbetstagaren, skulle sålunda ofta bliva allenast ett bedrägligt sken.

Till undvikande av nyss berörda svårighet kunde det möjligen ifrågasättas att betaga arbetsgivaren rätten att uppsäga ett arbetsavtal viss tid före och viss tid efter den anställdes värnpliktstjänstgöring. Genomförandet av en sådan anordning skulle emellertid uppenbarligen medföra betydande praktiska olägenheter. Sålunda ha vissa arbetsföretag, exempelvis byggnadsföretag, en mycket kort varaktighet och ha mången gång upphört att existera, när arbetaren ryckt ut från sin värnpliktstjänstgöring. Även inom mera bestående företag, såsom fabriker o. d., kunna konjunkturerna under loppet av några få månader så minska behovet av arbetskraft, att tillfälle till arbete över huvud taget ej kan beredas en återvändande värnpliktig. Jämväl må erinras, att värnpliktens fullgörande ofta betecknar ett naturligt avsnitt i en ung mans levnadsbana, som i vissa fall utan olägenhet kan, ja, till och med bör förenas med ombyte av anställning. Styrelsen syftar härvid på de talrika fall, där den tidigare anställningen lämpat sig för ynglingens krafter och förmåga (springpojkar o. d.) men ej erbjuder den fullvuxne mannen tillfälle till full kraftutveckling och full arbetsinkomst. Ofta får här värnpliktstiden tjäna såsom den naturliga gränsen, efter vars passerande den unge mannen har att söka sig nytt arbete. Slutligen kunde ifrågasättas, om ej en skyldighet för arbetsgivaren att i sin tjänst återtaga en arbetare rättvisligen borde motsvaras av en skyldighet för denne att återgå till den anställning, som för hans räkning måst hållas vakant — en skyldighet, som otvivelaktigt skulle möta motstånd från de anställdas sida.

Även om man bortser från nu berörda och liknande svårigheter, kan det ifrågasättas, om en lagstiftning i den antydda riktningen skulle lända den värnpliktige till gagn. Redan under nu rådande förhållanden söker arbetsgivaren i många fall undvika de olägenheter, vilka hans biträdens värnpliktstjänstgöring medför. Härom vittna bland annat de vanligt förekommande

ehuru föga tilltalande annonserna, att »exercisfri yngling får anställning». Skulle man genom tvångsföreskrifter ålägga arbetsgivaren ökade förpliktelser mot anställda i samband med deras fullgörande av värnpliktstjänstgöring, har man all anledning befara, att arbetsgivare allmänt skulle undvika att överhuvud taget anställa personer, som hade att fullgöra sådan tjänstgöring. I stället för att bereda dem ett skydd äventyrade man sålunda att för ynglingar i och före värnpliktsåldern försvåra möjligheterna att förskaffa sig arbete och utkomst.

Om sålunda betänkligheter av olika slag kunna resas mot en lagstiftning i ämnet, vill det synas styrelsen, som om det ifrågavarande syftet i avsevärd mån skulle kunna tillgodoses genom åtgärder från de anställdas egen sida. Vid uppgörandet av kollektivavtal torde nämligen deras organisationer i många fall ha tillfälle att få till stånd bestämmelser, som i skälig mån tillförsäkra de anställda att efter värnpliktsövningar återfå deras anställning. I åtskilliga dylika avtal ha också redan intagits bestämmelser i nu berörda avseende. Sålunda stadgades i det numera utlupna riksavtalet vid de mekaniska verkstäderna, att arbetare, som för fullgörande av värnplikt erhållit ledighet från sin anställning, ägde efter värnpliktstjänstens fullgörande rätt att, i den mån arbete funnes vid vederbörande verkstad, åter erhålla arbete vid densamma, därest anmälan därom framställdes så fort ske kunde efter tjänstgöringens avslutande. I kollektivavtalet vid de enskilda järnvägarna föreskrives, att om järnvägsman fullgör sin värnplikt vid lagstadgad ålder, skall han efter vapenövningarnas slut återtagas i arbetet. Fullgöres åter värnplikten å annan tid, skall det bero på särskild överenskommelse, huruvida han skall äga återtagas. Om järnvägsman på grund av sjukdom nödgats fullgöra sin värnplikt senare än vid lagstadgad ålder, förfares som om han fullgjort densamma vid lagstadgad ålder.

Framhållas må även i detta sammanhang, att den offentliga arbetsförmedlingen torde vara ägnad att i viss mån motverka de olägenheter, som den remitterade riksdagsskrivelsen avser att förebygga. För åtgärder i denna riktning ha också särskilda statsbidrag tilldelats den offentliga arbetsförmedlingen.

På grund av vad sålunda anförts ansåg styrelsen sig icke kunna förorda någon lagstiftningsåtgärd i det syfte, som med riksdagens framställning avsågs.

Innan Kungl. Maj:t tog ställning till riksdagens skrivelse, bragtes förevarande fråga ånyo under riksdagens prövning. Vid 1924 års riksdag yrkade nämligen en motionär, under hänvisning till att förslag om ny härordning komme att framläggas inför riksdagen, att riksdagen, därest den fortfarande pålade den manliga ungdomen bördan av den allmänna värnplikten, måtte för sin del besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådan ändring i 1914 års lag om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, att: 1:o) sådant skiljande, på sätt riksdagen redan år 1916 ifrågasatt, icke finge ifrågakomma; 2:o) skälig hänsyn därvid dock toges jämväl till husbonden eller arbetsgivaren, ävensom till den, som under värnpliktigs tjänstgöring upprätthölle hans tjänst eller arbete; samt 3:o) gottgörelsen för skada genom mistning av anställning utginge efter skadans fulla värde med hänsyn jämväl till bristande framtidsutsikter samt betalades opåmint av staten, vilken sedan i mån av fog och billighet finge hålla sig till husbonden eller arbetsgivaren.

Riksdagen
1924.

I sitt utlåtande över motionen anförde särskilda utskottet, att då frågan angående utsträckning av värnpliktig enligt 1914 års lag tillkommande rätt att efter fullgjord värnpliktstjänstgöring återfå sin anställning fortfarande vore beroende på Kungl. Maj:ts prövning, utskottet funne motionen icke böra föranleda någon särskild åtgärd. Emellertid ansåge sig utskottet i detta sammanhang böra framhålla angelägenheten av att efterlevnaden av bestämmelserna i 1914 års lag noggrant övervakades. I enlighet med utskottets hemställan avslög riksdagen motionen.

Riksdagen
1925.

Vid 1925 års riksdag väcktes av samme motionär en motion med yrkande, att riksdagen med anledning av de då framlagda propositionerna angående försvarsväsendets ordnande m. m. ville besluta eller hos regeringen begära övervägande och förslag: 1:o) i syfte att den statliga expropriationen i talrika fall av de värnpliktigas förvärvsanställningar måtte upphävas eller åtminstone ske mot lämnad fullgod gottgörelse för därigenom vållade förluster och mer eller mindre långvariga lidanden; 2:o) till sådan ändring i 1914 års lag, som av 1916 års riksdag begärts, eller ock en offentlig förklaring om anledningarna till att denna framställning icke kunnat bifallas.

Första särskilda utskottet, till vilket motionen överlämnades, erinrade jämte annat om riksdagens framställning år 1916 och socialstyrelsens däröver avgivna utlåtande samt anförde för egen del:

Den av motionären framkastade tanken, att de värnpliktiga, som till följd av inkallelse till värnpliktstjänstgöring förlora sina arbetsanställningar, skulle av staten beredas gottgörelse härför, torde med hänsyn till därmed förenade kostnader och av andra praktiska skäl svårigen kunna realiserast.

Vad därefter angår frågan om ändring i ovannämnda lag av den 16 oktober 1914, har motionären själv uttalat den uppfattningen, att svårigheterna att på den gällande och till utvidgning ifrågasatta lagstiftningens grund komma till rätta med här ifrågasvarande missförhållanden sannolikt äro oövervinneliga. I sitt förenämnda utlåtande har socialstyrelsen anført, att vissa betänkligheter kunde resas mot en lagstiftning i ämnet, men att det syntes styrelsen, som om det ifrågasvarande syftet i avsevärd grad skulle kunna tillgodoses genom åtgärder från de anställdas egen sida. Vid uppgörandet av kollektivavtal hade nämligen deras organisationer i många fall tillfälle att få till stånd bestämmelser, som i skälig mån tillförsäkrade de anställda att efter värnpliktsövningarna återfå förut innehavd anställning.

Såsom redan nämnts, har Kungl. Maj:t ännu icke fattat beslut i anledning av riksdagens förut omförmälda skrivelse. Utskottet, som omfattar det tidigare av riksdagen uttalade önskemålet, finner dock icke skäl tillstyrka, att någon förnyad framställning i ämnet nu göres från riksdagens sida.

Utskottet fann motionen icke böra föranleda någon åtgärd, och riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Kungl. Maj:t
1925.

Den 12 juni 1925 beslöt Kungl. Maj:t, att riksdagens skrivelse den 6 maj 1916 icke skulle föranleda någon vidare Kungl. Maj:ts åtgärd.

Riksdagen
1929.

Vid 1929 års riksdag väcktes av i huvudsak samma personer, som undertecknat den nu förevarande motionen, en motion med yrkande att riksdagen måtte besluta de lagstiftningsåtgärder, som i den nu väckta motionen åsyftas.

I utlåtande över motionen lämnade första lagutskottet samma redogörelse

för tidigare stadganden och förslag i frågan, som här ovan lämnats, och anförde utskottet därefter:

»Såsom socialstyrelsen i sitt ovan intagna utlåtande omnämnt, finnas i åtskilliga kollektivavtal bestämmelser om rätt för arbetare att efter värnplikts-tjänstgörings slut återfå förut innehavd anställning. Härutinnan må nämnas, att vid de mekaniska verkstäderna och de enskilda järnvägarna alltjämt gälla bestämmelser av det innehåll, styrelsen angivit. I kollektivavtalet mellan Kungl. järnvägsstyrelsen, å ena, samt Svenska järnvägsmannaförbundet och Svenska väg- och vattenbyggnadsarbetareförbundet, å andra sidan, föreskrives, att arbetare, som fullgjort honom åliggande militärtjänstgöring, vid denna tjänstgörings slut skall äga företräde framför nya arbetare till erhållande av arbete och därvid åtnjuta de förmåner beträffande sjukavlönning, semester och kostnadsfria resor, vartill han varit berättigad, därest militärtjänstgöringen ej mellankommit. För sådana verkstads- och förrådsarbetare vid statens järnvägar, vilka antagits till stadigvarande tjänst, samt för de fast anställda arbetarna vid telegrafverkets linje-, nät-, stations- och förrådsarbeten samt s. k. distriktsverkstäder gäller, att de äga erhålla tjänstledighet eller permission för fullgörande av värnpliktsövning. Enligt vad utskottet inhämtat saknas emellertid i flertalet kollektivavtal bestämmelser i förevarande ämne.

Beträffande den av socialstyrelsen berörda frågan om kollektivavtalens bestämmelser angående uppsägningstid, torde förhållandena icke hava undergått någon ändring av betydelse, sedan styrelsen avgav sitt utlåtande.»

Utskottet anförde vidare:

»Det är givetvis önskvärt, att, i den mån så lämpligen kan ske, åtgärder vidtagas för att minska de olägenheter, som värnpliktstjänstgöringen kan medföra för de enskilda. Genom lagen den 16 oktober 1914 har, som nämnts, stadgats förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst. Enligt motionärernas förslag skulle denna lag fränsett vissa undantag erhålla utsträckt tillämplighet, så att den värnpliktig tillkommande rätt att efter fullgjord vapenövning återfå sin anställning komme att gälla även för det fall, att vapenövningens längd överstege sextio dagar.

I den ovan omförmälda skrivelsen den 6 maj 1916 hemställde riksdagen om övervägande av en dylik utsträckt tillämplighet av 1914 års lag, och vederbörande utskott vid 1925 års riksdag förklarade sig i sitt härutinnan utan anmärkning lämnade utlåtande omfatta det tidigare av riksdagen uttalade önskemålet, ehuru utskottet dock icke fann skäl tillstyrka någon förnyad framställning i ämnet. Emellertid beslöt Kungl. Maj:t den 12 juni 1925 efter verkställd utredning, att riksdagens nämnda skrivelse icke skulle föranleda någon vidare Kungl. Maj:ts åtgärd. Enligt utskottets mening tala också starka skäl mot en lagstiftning sådan som den föreslagna. Det torde ofta ligga i arbetsgivarnas eget intresse att återtaga arbetare, vilka vid föregående anställning visat sig dugliga. Och där ett sådant intresse ej förefinnes eller arbetsgivaren eljest icke är villig att återtaga arbetaren, torde möjlighet saknas att förläna lagstiftningen nödig effektivitet. Det må också påpekas, att redan nu arbetsgivare understundom visa benägenhet att vid val mellan flera platssökande giva företräde åt dem, som fullgjort sin värnpliktstjänstgöring eller äro frikallade från sådan tjänsteplikt. En utvidgning av förbudet i 1914 års lag kan vid sådant förhållande befaras försämra arbetsmöjligheterna för dem, som hava värnpliktstjänstgöring att fullgöra. De nu anförda synpunkterna rörande den föreslagna lagstiftningens bristande effektivitet och faran av att lagstiftningen i stället för att gagna de värnpliktiga skulle kunna lända dem till men hava även framhållits av socialstyrelsen i dess ovan omförmälda utlåtande den 30 december 1922.

På grund av vad nu anförts anser sig utskottet icke kunna tillstyrka motionärernas hemställan i vad denna avser förbud mot värnpliktigs skiljande från anställning. Med denna ståndpunkt kan utskottet naturligen heller icke tillstyrka motionärernas förslag att för vissa enstaka fall, i vilka förbudet ej skulle vara genomförbart, ålägga staten att utgiva gottgörelse till de värnpliktiga.»

Utskottet hemställde därefter, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

En ledamot av utskottet reserverade sig, med instämmande av två andra ledamöter, mot utskottets beslut och anförde:

»När man tager del av den motivering, som låg till grund för 1914 års lag om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, så finner man, att justitieministern mycket starkt framhäver det berättigade uti att en värnpliktig skall äga att efter fullgjord tjänstgöring återfå förut innehavd anställning. Denna rätt, säger justitieministern, var given redan i den gamla legostadgan av 1833. Här hade den grundsatsen vunnit erkännande, att om en i annans arbete anställd person nödgades någon tid vara borta från arbetet för fullgörande av sin medborgerliga förpliktelse att utbildas för rikets försvar, så ägde arbetsgivaren icke rätt att därför skilja honom från anställningen. Arbetstagaren ansågs i dylik händelse hava haft laga förfall av sådant slag, som krävde särskild hänsyn. Att vapenövas framhölls vara en av samhället ålagd plikt, som han icke kunnat undandraga sig, och hans bortovaro hade påkallats av det viktigaste allmänna intresse. Man vågade dock icke sträcka den lagliga rätten att återfå arbetsanställning till all värnplikts-tjänstgöring utan begränsade rätten till att avse värnpliktsövningar om högst sextio dagar, något som alltjämt gäller.

Motionen innebär förslag om borttagande av den nämnda tidsbegränsningen, så att värnpliktig skulle äga rätt att återfå anställning oberoende av värnpliktstjänstgöringens längd. Där återgång till anställningen av vissa skäl ej vore möjlig, skulle staten enligt motionärernas förslag lämna gottgörelse åt den värnpliktige.

Att staten på detta sätt skulle inskrida och lämna ekonomiskt understöd, torde ur rent principiell synpunkt icke giva anledning till erinran. Däremot torde de praktiska svårigheterna vara så stora, att man måste avstå från att söka genomföra ett dylikt förslag. Den hjälp, som kan givas de värnpliktiga, måste sökas på annat sätt, och enda möjligheten synes mig vara att stadga rätt för värnpliktiga att återfå anställning efter tjänstgöringen utan någon sådan tidsbegränsning, som nu i lagen finnes föreskriven. För en sådan lösning av frågan har riksdagen och såväl 1916 som 1925 uttalat sig. Utskottet har emellertid nu ställt sig avvisande. För anställda inom de stora industrierna och kommunikationsverken, där fackföreningar och kollektivavtal finnas, är måhända behovet av en lagstiftning sådan som den föreslagna icke så stort som på andra områden. Men att även där ett behov förefinnes, framgår av att organisationerna stundom sökt skydda sådana värnpliktiga. Annorlunda ställer sig säkert förhållandet beträffande affärs- och kontorsanställda samt arbetare inom hantverket. Här finnas icke samma möjligheter att medelst organisation och kollektivavtal skydda de värnpliktiga. Jag känner personligen fall, där värnpliktig tillhörande någon av dessa grupper efter slutad tjänstgöring icke återfått sin anställning. Det kan ej vara riktigt, att staten genom lag tvingar den värnpliktige att lämna sin anställning och icke samtidigt drager försorg om att han efter fullgörande av sin medborgerliga skyldighet blir satt i tillfälle att återgå till anställningen. Jag inser väl, att förbudet att

avskeda anställd i de fall, varom här är fråga, kan, om arbetsgivaren så vill, kringgås på många olika sätt. Men att arbetsgivarna i allmänhet skulle förfara så, lärer icke böra antagas.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,
att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande att för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, att den i lagen nu stadgade begränsningen till övning om högst sextio dagar borttages.»

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Då utskottet i de i motionen behandlade frågorna alltjämt intager den ståndpunkt, som kommit till uttryck i utskottets ovan intagna, vid 1929 års riksdag avgivna utlåtande i anledning av den då väckta motionen i samma ämne, får utskottet hemställa,

Utskottet.

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 februari 1930.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Akerman*, greve *Spens*, *Svenson* i Eskhult*, *Norling*, *Öhman*, *Jonsson* i Lycksele, *Julin*, *Teodor*, och *Pålsson**;

från andra kammaren: herrar *Björkman*, *Lindqvist* i Halmstad, *Nilsson* i Antnäs, *Hedlund* i Östersund*, *Johansson* i Brånalt, *Sjögren*, fröken *Wellin* samt herr *Bergström* i Bäckland.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Lindqvist* i Halmstad och *Sjögren*, vilka med hänvisning till ovanintagna reservation till utskottets utlåtande vid 1929 års riksdag yrkat,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande att för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, att den i lagen nu stadgade begränsningen till övning om högst sextio dagar borttages.